

РОЗДІЛ 3

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

УДК 347

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2019-6/18>

КРИПТОВАЛЮТА ЯК ПЛАТІЖНИЙ ЗАСІБ

CRYPTOCURRENCY AS A MEANS OF PAYMENT

Александрова В.С., аспірант кафедри цивільного права

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Поняття криптовалюти досить нове для вітчизняної правової системи і наразі жодним чином не врегульоване ні на законодавчому, ні на підзаконному рівнях. Однак легальне роз'яснення правової природи даного поняття необхідно, бо воно з кожним днем усе більше входить у наше повсякденне життя.

У даній статті проводиться порівняльний аналіз криптовалюти та грошових сурогатів шляхом виведення спільних ознак, що характерні як для одного, так і для іншого поняття. Автором введено шість ознак сурогатних грошей, яким відповідає криптовалюта, а саме: не має прив'язки до держави; не підконтрольна державним органам; носить транскордонний характер; еквівалент національній валюті визначається купівельною спроможністю; одночасно може знаходитися в обігу декілька валют, які мають однакову юридичну силу; обмежений характер використання.

Також у статті наведено ряд ознак грошей як платіжного засобу та проведено їх зіставлення з ознаками, що характерні для криптовалюти. Таким чином, автор визначає, що криптовалюти властиві всі ознаки платіжного засобу, а отже, вона може вважатися одним із платіжних засобів без належного правового регулювання. Реальне використання криптовалюти як засобу обміну, нагромадження або визначення вартості відбувається доволі давно на території багатьох країн світу, однак належне правове регулювання, що відсутнє в більшості країн, є значним гальмівним засобом для впровадження криптовалюти в усі сфери суспільного життя.

Проведено аналіз міжнародної практики впровадження криптовалюти як засобу платежу на території іноземних держав та можливості для її впровадження на території України. На прикладі Венесуели розглянуто впровадження криптовалюти на державному рівні та введення її до міжнародного обігу, хоча важко не погодитися, що венесуельська криптовалюта має доволі змішаний характер і запозичила ряд характеристик як Bitcoin, так і фіатних грошей.

Ключові слова: криптовалюта, грошові сурогати, платіжний засіб, засіб обміну, засіб нагромадження, визначення вартості, національна валюта, криптогаманець, квазігроші, товарообмінні процеси.

The concept of cryptocurrency is quite new to the domestic legal system and is not regulated in any way at the legislative or by-law levels. However, the lack of a legal explanation of the legal nature of the concept, it is increasingly embedded in our daily lives.

This article provides a comparative analysis of cryptocurrency and monetary surrogates by deriving common features that are characteristic of both concepts. The author extracted six signs of surrogate money, which corresponds to the cryptocurrency, namely: not tied to the state; not under the control of state bodies; is cross-border in nature; the national currency equivalent is determined by purchasing power; several currencies that have the same legal force may be in circulation at the same time; limited use

The article also presents a number of features of money as a means of payment, and compares them with features characteristic of cryptocurrency. Thus, the author determines that cryptocurrency is inherent in all the features of a payment instrument, and therefore, it can be considered as one of the payment methods without proper legal regulation. The actual use of cryptocurrency as a means of exchange, accumulation, or value determination has been around for a long time in many countries of the world.

The international practice of introducing cryptocurrency as a means of payment on the territory of foreign countries and the possibilities for its implementation on the territory of Ukraine are analyzed. Venezuela, for example, considered the introduction of state-level cryptocurrency and its introduction into international circulation, though it is hard to disagree that non-Venezuelan cryptocurrency has a rather mixed character and borrowed a number of features of both Bitcoin and fiat money.

Key words: cryptocurrency, money surrogates, means of payment, means of exchange, means of accumulation, determination of value, national currency, crypto purse, quasi-money, commodity exchange processes.

Протягом усього існування криптовалюти неодноразово велися дискусії, як саме її можна охарактеризувати та до якої категорії вже існуючих об'єктів права віднести. Платіжний засіб, специфічні електронні гроші, грошові сурогати чи просто особливі цифрові коди – сьогодні єдиного розуміння природи криптовалюти не існує. З точністю сьогодні можна сказати тільки те, що криптовалюта активно впроваджується у повсякденне життя.

Отже, криптовалюта – це цифрові гроші, які мають високий захист від підробки, котрі можна зберігати в електронних гаманцях і переводити між ними. Але у криптовалюти відсутній емісійний центр, і кожен криптогаманець фактично є банком. Таким чином, кожен бажаючий може створювати таку валюту, встановивши вдома потужний комп'ютер.

Аналізуючи наведені в законодавстві і практиці поняття та ознаки грошей, електронних грошей, грошових сурогатів, платіжних засобів, на даному етапі розви-

тку криптовалюти можемо віднести її саме до числа грошових сурогатів.

Розібравши криптовалюту з точки зору ознак, притаманних грошовим сурогатам, бачимо:

1) сьогодні криптовалюта не є національною валютою чи валютними цінностями, порядок її використання та правова характеристика не наведено в жодному нормативно-правовому акті;

2) криптовалюта створюється не державними чи комерційними структурами, і порядок її емісії не підконтрольний жодному державному органу. Кожен бажаючий, володіючи необхідними навичками і технікою, може створити і запустити процес її «добування» (майнінгу), написавши для цього спеціальний цифровий код, протокол її використання;

3) використання криптовалюти не обмежено жодними кордонами, а отже, вона може використовуватися на однакових умовах у будь-якій частині світу. Так, маючи

смартфон, кожен має можливість перевести необхідні койни (гроші) у будь-яку точку земної кулі за можливості доступу до Інтернет;

4) як визначити курс криптовалюти до інших національних валют – ось одне з основних питань, що постало перед розробниками даного об'єкта у період його виникнення. Зараз існують спеціально створені біржі-сайти, на яких щоденно публікується курс найпопулярніших криптовалют до долара США. Однак до моменту створення спеціальних сервісів реальна вартість криптовалюти визначалася рівнем довіри до неї;

5) на території нашої держави одна національна валюта, один законний платіжний засіб – ця властивість, що характерна для більшості національних грошей, зовсім не властива криптовалюти. З одного боку, з цією ознакою можна посперечатися, наприклад, розглянувши євро, валюту, що використовується однаково на території великої кількості країн, та все ж варто пам'ятати, що використання євро чітко обмежене, нехай не державним кордоном, але межами Європейського союзу. Для криптовалюти можливість її використання без обмежень – це одна з тих позитивних рис, за допомогою якої вона набула такої популярності. Транскордонний характер криптовалюти робить її загальною доступною, а операції з нею набагато дешевшими, аніж звичайні міжнародні банківські грошові перекази;

6) наостанок відзначимо обмежений характер криптовалюти, який зазвичай виражається в чітко встановленій кількості «добутих» коштів. При написанні програмного протоколу першої і найвідомішої криптовалюти Bitcoin її творець передбачив, що процес майнінгу буде тривати до того часу, доки у світі не з'явиться 21 000 000 койнів. Розробники інших криптовалют пішли тим самим шляхом. Під час створення вони передбачили чітку кількість койнів, що може бути емітована («добута») їх користувачами. Саме обмежений характер криптовалюти робить її такою цінною і бажаною.

Наведені вище ознаки криптовалюти як грошового сурогату носять суто теоретичний характер і не дають достатньої змоги розібратися, як же саме криптовалюта може застосовуватися для здійснення економічної діяльності, товарообмінних операцій, проведення платежів.

Грошові сурогати не визнаються національною валютою чи валютою іноземної держави, однак їх використання у певний час на певній території цілком реальне, навіть більше – цілком легальне. Під час запровадження грошового сурогату він отримує певні риси грошей як засобу платежу, а саме:

– визначення вартості. У разі запровадження грошового сурогату економіка тимчасово переходить на проведення розрахунків з їх урахуванням; мається на увазі, що вартість товарів та послуг визначається не в національній валюті, а саме у спеціально запровадженому сурогаті;

– засіб обміну. Грошові сурогати запроваджуються в економіку для зменшення тиску на товарообмінні процеси, що здійснюються за допомогою легального платіжного засобу, а саме національної валюти. У разі запровадження грошового сурогату він входить в обіг поряд із національною валютою або тимчасово замінює її, що само собою тягне необхідність використання таких квазі-грошей для здійснення товарообмінних процесів;

– засіб нагромадження. Щодо цієї ознаки, то вона є досить спірною, оскільки, як уже зазначалося, використання грошових сурогатів носить тимчасовий характер, а отже, формувати певні накопичення саме у вигляді сурогатів досить ризиковано. Звичайно, запровадження грошових сурогатів у економіку – це досить непрогнозований процес, а також і період, протягом якого вони будуть використовуватися, визначити важко. Саме тому формувати свої заощадження у формі грошових сурогатів наважуються одиниці.

Визначені вище риси грошей, які отримують грошові сурогати під час запровадження в економіку, можна сформулювати і як основні функції, які вони виконують, а саме: міра вартості, засіб обміну та засіб нагромадження.

Як і будь-який інший грошовий сурогат криптовалюта володіє певними ознаками, притаманними реальним грошам, можливо, дещо видозміненими, але в загальному схожими.

З того моменту, як криптовалюта ввійшла в обіг, пройшло не так багато часу, але з кожним роком поширюються межі її використання, і зараз йдеться не про територію, на якій використовується криптовалюта, а про сфери суспільного життя й економіки, в які вона впроваджується. Що стосується описаних нами вище ознак грошей, яких набувають грошові сурогати в разі їх запровадження в економіку, а отже, і криптовалюта, то спробуємо описати, як саме вони знаходять своє відображення:

– міра вартості. Для людини, що звикла до відображення собівартості готової продукції, скажімо, у гривні, з урахуванням витрат на сировину, оплату праці найманих працівників, сплати обов'язкових державних платежів та інших змінних, що залежать від виду товару, який виробляється, складно зрозуміти, як можна визначити вартість певного товару у віртуальній валюті, яку не можна перерахувати руками або сховати до гаманця. Але сьогодні, коли віртуальні речі надзвичайно швидко замінюють реальні, можливо визначити вартість товарів саме у криптовалюті, хоча вона і не є платіжним засобом. Уявімо ситуацію: письменник пише книгу, створює об'єкт інтелектуальної власності, на який у нього поряд із його особистими немайнновими правами виникають майнові права. Отже, готову книгу автор передає видавцеві для її подальшої публікації. Але з огляду на реалії сьогодення ні автор, ні видавець не бажають передавати книгу в друк, видавати тираж за тиражем і реалізувати книгу на полицях книжкового магазину. Написаний автором текст доповнюють яскравою обкладинкою, кількома рецензіями і відгуками і виставляють на продаж в інтернет-магазині у формі електронної книги, яку можна прочитати за допомогою гаджетів. Отже, ми бачимо: 1) автор книги замовляє необхідні йому засоби для написання книги в інтернет-магазині і розплачуються монетами Bitcoin; 2) гонорар за отриману книгу автор отримує не у формі реальних грошей, а тими ж монетами Bitcoin, шляхом переказу їх у свій електронний гаманець; 3) ціна за книгу, в тому ж таки інтернет-магазині, встановлюється поряд із гривнею та долларом у Bitcoin. Для створення книги автор використовує матеріали, які придбані за криптовалютою, свій час він також оцінює в ній, а від продажу свого творіння автор знову ж таки отримує криптовалюту. Як бачимо, сьогодні реально визначити вартість товару в криптовалюті;

– засіб обміну. Якщо Ви цікавитесь історією виникнення і розвитку відомого мільйонам Bitcoin, то, мабуть, пам'ятаєте, як у травні 2010 року американець замовив піцу вартістю 10 000 Bitcoin, яку з огляду на сьогоднішній курс цієї криптовалюти можна вважати чи не найдорожчою. Піца – це, звичайно, не єдина річ, яку можна придбати за криптомонети. Свій шлях Bitcoin як засіб платежу розпочав з інтернет-магазину, в якому реалізовували в основному речі, заборонені для вільного цивільного обігу: наркотичні речовини, зброю тощо. Однак упродовж років розвитку інтернет-платформ, де можна придбати будь-що, Bitcoin та інші криптовалюти стали тим універсальним платіжним засобом, за допомогою якого ви можете придбати будь-яку річ у будь-якого продавця, не прив'язуючись до валюти країни, в якій Ви знаходитесь, чи інших обмежень, що існують у разі реальної покупки. За допомогою криптомонет сьогодні можна оплатити різноманітні послуги, придбати велику кількість товарів шляхом простого переказу монет зі свого криптогаманця в гаманець вашого контрагента. Звичайно, існує вели-

кий ризик під час здійснення такого роду покупок через досить вагомі причини: відсутність реальної інформації про продавця чи річ, яку ви збираєтеся придбати, та можливості її перевірити; відсутність реальної можливості зв'язатися з продавцем; складний механізм повернення непідходящого товару та сплачених за нього монет. Однак поряд із цими недоліками є значна перевага – сьогодні порядок здійснення розрахунків криптовалютою, як і загалом система блокчейн, має дуже високий рівень захисту від зовнішніх подразників, а її робота заснована на всебічній фіксації всього, що відбувається у системі. Блок запам'ятовує всі транзакції та мінімізує доступ на ринок недобросовісних продавців товарів та послуг. Таким чином, бачимо, що хоч криптовалюта сьогодні не є легальними грошима, функцію обміну вона все ж виконує;

– засіб заощадження. Людині властива здатність до заощадження капіталу і, правду кажучи, кожен із нас намагається заощадити певні кошти. Спочатку люди зберігали золоті монети у глиняних горщиках, згодом перейшли до готівки в матрацах, ще через якийсь час почали зберігати заощадження у спеціальних фінансових установах – банках, а з виникненням платіжних карток перейшли на збереження не готівки, а електронних коштів, які можна у будь-який час перевести в готівку. У період зародження та становлення криптовалюти в окремих людей вона викликала захоплення, більшість же боялася цього нового об'єкта, ще частина людей порівнювала криптовалюту з фінансовими пірамідами і чекала краху та тільки одиниці бачили перспективу і вкладали в її розвиток не тільки свою працю і час, а й фінанси. Хтось монети «добував», хтось їх обмінював, а хтось купував за реальні гроші. Вклавши декілька років тому сотню доларів у Bitcoin, сьогодні ці люди володіють тисячами. Хоча для багатьох зберегання капіталу в криптовалюті видається дуже ризиковим, кількість людей, що намагаються перевести свої заощадження у криптомонети, збільшується.

З огляду на все вищевикладене та аналізуючи реальну ситуацію на ринку, що сьогодні склалася, не можна заперечувати існування криптовалюти та її роль в обігу товарів та послуг у світі. Хоча криптовалюта наразі не має статусу валюти, грошей, легального платіжного засобу, вона широко використовується не тільки в національній економіці окремих країн, а швидкими темпами входить у міжнародну торгівлю та економіку в цілому.

З правової точки зору операції з купівлі-продажу товарів засобом розрахунків, яким є криптовалюта, сьогодні не можна розглядати як купівлю-продаж, наразі такого роду правочинам більше притаманний характер міни. З огляду на цю точку зору криптовалюта не є платіжним засобом, а поряд з іншими речами виступає товаром, який може бути обмінаний на інший рівноцінний товар.

Сьогодні для когось криптовалюта – це можливість купити комп'ютерну техніку, хтось радіє можливості придбати щось нелегальне у місці, де це цілком заборонено, а хтось переводить економіку цілої держави на криптовалюту.

Вивчаючи криптовалюту як засіб платежу, згадаємо недалеко події січня 2019 року, коли президент Венесуели Ніколас Мадуро видав своє розпорядження щодо необхідності продажу 15% нафти, що добувається державними нафтовими компаніями, за кордон не за національну валюту чи долар США, а за венесуельську криптовалюту Petro. На сьогоднішній день Petro є досить цікавою і своєрідною криптовалютою, яку урядовці Венесуели називають «форвардною угодою з продажу венесуельської нафти», однак легального закріплення Petro так і не отримала. Специфіка венесуельської криптовалюти полягає в тому, що її вартість підтримується реальною нафтою. Такий собі цікавий симбіоз криптовалюти та реальних грошей: з одного боку, криптовалюта – це криптографічний код, який отримується у процесі майнінгу за допомогою комп'ютерів, не має реального вираження і не може бути переведений в готівку, а з іншого боку, Petro підкріплена реальною нафтою, що більше характерно для національних валют, які, щоправда, зазвичай підкріплюються золотом. Та все ж Petro – це криптовалюта, існування якої не можна заперечувати, вона використовується в економіці країни, хоч і носить досить невизначений характер.

Отже, як бачимо, криптовалюта широко використовується в економіці і вже давно вийшла з побутового рівня на значно вищий. Тепер криптомонетами можна розраховуватися не тільки за піцу чи набір кольорових олівців, а цілком реально можна використовувати її під час укладення зовнішньоекономічних контрактів на покупку венесуельської нафти. Хто знає, може через декілька років криптовалюта отримає належне закріплення і ввійде до цивільного обігу поряд із реальними грошима.

ЛІТЕРАТУРА

1. Цивільний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2003. № 40–44. Ст. 356.
2. Лещенко О.В. Поняття та правові ознаки грошей. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. Ст. 190–198.
3. Гальчинський А. Теорія грошей. Київ : Основи. 1996. Ст. 413.